

KUR'ÂN'IN COĞRAFYASI, İNSANIN DA COĞRAFYASI

Yrd.Doç.Dr.Mustafa ÜNVER

Kur'an Coğrafyası, Ali Akpınar, ISBN: 975-7138-60-6, Ankara 2002, Feer Yayınları, Shf.XIX+288.

Kur'ân-ı Kerîm, Allah katından gönderilmiş ve de herhangi bir tahrif illetine maruz kalmamış olması itibariyle, genel anlamda tüm insanlık adına, farklı bir düzleme ve sınırsız bir ufka açılan kutsal bir pencere olarak görülmeyi fazlasıyla hak etmektedir. Çünkü mutlak anlamda insanoğlu, bu sayede, Yaratıcısıyla iletişime geçebilme ve O'nunla konuşabilme imkânına kavuşabilmektedir. Ayrıca insan yine bu sayede, ilâhî aynada kendi resmine bakabilmekte, kendini tanıyarak yabancılaşmasına dur diyebilecek güce sahip olabilmektedir. İnsanın temel kadîm sorununun "kendini tanımak ve kendinin farkına varmak" olduğu hatırlanacak olursa, Kur'ân'ın insan için ne anlama geldiği daha da açıklık kazanmaktadır.

Kur'an vasıtasıyla insanın kendini bilmesi/bulması, sonuçta da Yaratıcısına ulaşması, insanoğlunun eşyaya isim koyabilme yeteneği çerçevesinde gerçekleşecektir. Gerçekten de insanla kavramlar arasındaki konum, ilişki ve anlamın, onun bu adı almasında, hatta –daha da önemlisi- "halîfe" kılınması olgusunda aranıp sorgulanması gerekmektedir. Çünkü Hz. Âdem'e, meleklerden farklı olarak, isimler öğretilmiş; âdeta bu meziyet, meleklerin Âdem'e secde edişlerinin varlık sebebi olmuştur. Şu halde insan, kâinâtı adlandırabilme hassası sayesinde yeryüzünü çekip çevirme/mâ'mûr etme görevine ehil olmuştur. Esasında konunun "insana ruh üflenmesi" (Hicr (15) : 29) hadisesiyle de yakın ilişki içinde olduğu ileri sürülebilmektedir. Zira Allah Teâlâ, yarattığı varlıklardan sadece insana ruh üflemiştir. Bu gerçeğe bağlı olarak, örneğin hayvanların da ruhlarının olduğuna dair ciddî bir bulgu mevzu bahis olmamıştır. İnsan, kendisine üflenen ilâhî ruh sayesinde hayvanlarda bulunmayan iki önemli özelliğe sahip kılınmıştır. Bu iki özellik, ma'rifet ve teşrî'dir. Şu halde insan, varlığa isim koyabilme yeteneği sayesinde hem bilgiye ulaşabilmekte; hem de halife olmasının doğal uzantısı olarak emir ve nehiy koyarak hukuk yapabilmektedir.

İnsanoğlunun, isimlerle kendisi arasında sergilediği bu âşinalığa paralel olarak Kur’ân-ı Kerîm de, insan hayatında önemi büyük olan pek çok kavram ve yer adlarını kelime hazinesine katmakta, mesajlarını iletirken onları istihdam etmektedir. Kur’an bu yöntemi, ilâhî mesajın, muhatabı olan insan tarafından kolaylıkla algılanabilmesi adına kullanmaktadır. Çünkü nâzil olan vahyin, görevli insan-elçinin hizmet göreceği insanların diliyle gelmesi, vahiy projesinin olmazsa olmaz bir karakteristiğidir. (İbrâhim (14) : 4 ; Nahl (16) : 103 ; Şuarâ (26) : 195) Binaenaleyh Kur’an, iletildiği hakikatlerin arasına serpiştirdiği çok sayıda özel adlarla adeta insanlığın tarih ve kültür mirası üzerine hem fizikî, hem de siyâsî haritalar çizmiştir. Gerçi Kur’ân’ın Kitâbı Mukaddes’ten farklı olarak özel isimlere ve kesin tarihlere –hidayet misyonuna katkısız olması gibi sâiklerle- fazla iltifat etmediği bilinmektedir ancak, yine de -yer verdiği kadarıyla- kelime hazinesine kattığı adlar; tarih, etnoloji, antropoloji, coğrafya ve edebiyat başta olmak üzere pek çok bilim dalına gönderme yapmaktadır.

Tefsir alanında araştırmalar yaptığını bildiğimiz Doç.Dr.Ali Akpınar’ın kaleminden çıkan **Kur’an Coğrafyası** adlı eser, kendi deyişiyle, Kur’an’ın zikrettiği ‘yer adları’ konusunda yapılan çalışmaların yeterli düzeyde olmaması, yapılanların da günümüz insanına derli toplu bir şekilde sunulamamış olması, özellikle din ve inanç turizminin giderek önem kazandığı dünyamızda Kur’an’ın işâret ettiği ve tüm insanlığı ilgilendiren yerlerin tam olarak tanımlanarak insanlığın merakını celbedecek biçimde ortaya konmaması gibi gerekçelere binaen ortaya konmuştur. (s.XVIII)

Kur’an Coğrafyası adlı çalışma, konunun önemi, amacı ve yöntemini ortaya koyan bir Giriş bölümüyle birlikte temel iki bölümden oluşmuştur. “İsimler Ve Yer Adları Çerçevesinde Kur’ân’a Genel Bakış” başlığını taşıyan Birinci Bölümde yazar, insanın eşyaya isim verebilme yeteneğine değindikten sonra Kur’an’da geçen isimleri genel bir tasnif çerçevesinde incelemektedir. Bu isimler arasında, Kur’an’da geçen zaman, bitki, hayvan, gök cisimleri, put, cin, kitab, melek, kabile, şahıs adları ele alınmaktadır. Aynı bölüm altında ele alınan bir diğer konu da, son bölüme hazırlık maksadıyla konduğunu sandığımız, ancak “Giriş” bölümünde yer almasının daha anlamlı olacağını düşündüğümüz “Toponomi ve Kur’an’da Yer Adları” başlığıyla, yer ve mekânın çeşitli yönlerden insan medeniyetindeki öneminin vurgulanması olmuştur. Çalışmanın “Kur’ân-ı Kerimde Yer Adları” başlığını taşıyan ikinci ve son bölümünde ise, üç temel alanla ilgili isimler ele alınmıştır. Ahkâf, Bedr, Cûdî ve Huneyn gibi dünyevî yer adları yanında, A’lâm, Bahr, Nehir ve Sâhil gibi yer şekilleriyle alâkalı olan adlar da incelenmiştir. Bu bölümde ele alınan diğer bir konu ise “Metafizik Yer Adları” olmuş ve bu başlık altında da Adn Cennetleri, Berzah, Cehennem, Kürsî ve Levh-i Mahfûz gibi uhrevî yer adları incelenmiştir. **Kur’an Coğrafyası** adlı kitap, Sonuç, Kaynaklar, Dizin ve Haritalar şeklinde düzenlenmiş eklerle son bulmaktadır.

Akpınar’ın çalışması, Kur’an üzerine yapılan çalışmalar içinde bir türlü göremediğimiz oldukça farklı ve çarpıcı bir konuyu gündeme getirmiş, bu

yönüyle çok da önemli bir misyonu îfâ etmiştir. Esasında kadim ve modern zamanlarda Kur'an tefsiriyle iştiğal eden bazı zevâtın –hidayet misyonunu îfâ etmediği varsayılan her türlü anlayış ve çalışmadan, çok keskin bir tarzda sakınması, üstünü başını çırpması ve bu tür uğraşları Kur'an harîmine yakıştıramaması- gibi bazı tutumlar, bize göre, Akpınar'ın bir örneğini sunduğu çabaların sıklıkla ortaya çıkmasına engel olmuştur. Yeri geldiği ve de söylenenlerin daha somut bir düzleme oturması için bilimsel tefsir hareketine karşı girişilen olumsuz ve hoşgörüsüz tutumu örnek olarak vermek mümkündür. Hatta burada akımın öncüsü olduğunda şüphe edilmeyen merhûm müfessir Tantavî Cevherî'nin **Cevâhir** adlı hacimli tefsirinin Suudi Arabistan'da yıllarca yasaklandığını, toplatıldığını hatırlamak da mümkündür. Oysa Kur'an'ın bir şekilde atıfta bulunduğu Kur'an Coğrafyası, Tarihi, Zoolojisi, Edebiyatı, Psikolojisi, Sosyolojisi ve Felsefesi gibi her alan didik didik edilmeli ve ortaya çıkan bulgular ilimseverlerin istifadesine sunulmalıydı. Bu itibarla, özellikle de bahsetmeye çalıştığımız kısır döngüyü kırma, kabuğunu parçalama çabasından dolayı Akpınar'ın çalışmasını önemsemek gerekmektedir.

Ancak Akpınar'ın çalışması, bir ansiklopedi/sözlük türü olmayı hak edecek genişlik ve zenginlikte pek çok özel ismi içermesine rağmen, yazarının ısrarla, çalışmasını dar anlamdaki coğrafya tanımına sığdırmaya çalışması, kitap adının neden böyle olduğunu -bize hiç gerek olmadığı halde- izah etmeye gayret etmesi (s.1) gereksiz görünmektedir. Çünkü bu çalışma zaten, örneğin levhi mahfûz, selsebîl ve veyl gibi dar anlamdaki coğrafya ilmine ait kılınması imkansız görünen pek çok metafizik kavrama da yer vermekte olduğundan dar alan tanımlaması geçerliliğini yitirmektedir. Ayrıca kendisinin de izah ettiği gibi, "coğrafya" ilminin içerisine bir bütün olarak yer yuvarlağı girdiği gibi; canlı ve cansız kürelerle insan ve onun ortaya koyduğu tüm yapıp etmeleri de girebilmektedir. Başka bir deyişle coğrafya, fizik ve metafiziği birlikte kapsama altına alabilen bir genişliğe sahiptir.

Ele alınan kavramların kaçar defa Kur'an'da yer aldığı belirtilmesine ve yazarın subjektif gerekçelerine binaen konuyla ilgili bazı âyetlerin mealleri verilmesine rağmen –olası kısaltmalar kullanılarak- bunların hangi sûre ve âyetlerde yer aldığının belirtilmemesi, çalışmanın kullanılabilirliğine gölge düşürmektedir. Örneğin Câlût isminin Kur'an'da üç defa geçtiğinin söylenmesi (s.81), ama bunların hangi sûre ve âyetlerde geçtiğinin belirtilmemesi, okuyucuyu tekrar Mu'cemül-Müfehres türü Kur'an fihristlerine yönelmeye mecbur bırakmaktadır.

Ayrıca kavram tanım ve tahlillerinde çoğu zaman İbn Cevzî'nin Zâdü'l-Mesîr'iyle yetinilmesi de bir olumsuzluk olarak görülebilmektedir. Çünkü çok önemli kelime tahlil ve tespitlerinde tarih, coğrafya, arkeoloji, antropoloji, uzay fotoğrafları gibi yan branşlara ait temel kaynaklardan da yeterince istifade edilmemesi, bunun yerine birkaç klâsik tefsir literatürüyle yetinilmesi, çalışmanın ansiklopedik/sözlük türü bir çalışma olmasına halel getiren bir kusur olarak görünmektedir.

Bu itibarla okuyucunun ilgisini celbetmeyi hak ettiğine inandığımız böylesi bir çalışmanın, adı gibi muhtevasının da sadece bahsi geçen tefsirle ya da Isfehâni'nin Müfredât'ıyla doldurulmaması gerekirdi. Muhtemelen bu açıklıktan dolayı kimi kelime ve kavram tahlillerinde son derece yüzeysel kalınarak sadece tek kelimelik karşılıklar verilmiş, örneğin “dâbbetü'l-arz”ın ağaç kurdu (s.53) olduğu söylenmiştir ve bu karşılığın ise oldukça yüzeysel olduğu ortadadır. Aynı beklentiden hareketle bu çalışmanın, muhtevası gibi dipnot bilgileri de azamî titizliğe malzeme kılınmalı, kimi kayma ve tekrarlar da yer almamalıydı. (Örneğin bkz. s.93, d.no:217-218-219)

Akpınar'ın sunduğu çalışmada grafiklerin ve haritaların yer alması son derece pratik bir ölçme ve değerlendirmeye imkan tanımakta ve kitaba ayrı/ayırıcı bir değer katmaktadır. Aynı katma değer çalışmanın sonuna konmasını umduğumuz detaylı bir indeksle de kazanılacağına dair beklentimiz, sadece yer adlarına ayrılan ve de –böyle bir çalışma için- oldukça sınırlı ve yetersiz bir dizinle karşılaşmamız sonucunda, maalesef, boşa çıkmıştır.

Her şeye rağmen bu değerli çalışmanın, daha köklü diğer çalışmalara esin kaynağı olacağına dair inancımızı belirterek, katkı kabilinden değerlendirilmesi gerektiğine inandığımız bu mülâhazaları ilgili çevrelere duyurur, sayın yazarını ve yayıncısını tebrik ederiz.